

AZ APENNINI FÉLSZIGET.

Fekvése, vízszintes tagoltsága és területe. Az Apennini félsziget déli Európa félszigetei között a középső helyet foglalja el; de éjszakon legmesszebbre nyúlik földrészünk testébe; délnyugati folytatása — Szicília — által az Afrikai partokhoz 114 kilométernyire közeledik, míg a Balkáni félszigethez délnyugati keskeny nyúlványa, Apúlia, által 40 kilométernyire ér; e fekvése által a Földközi-Tengert két majdnem egyenlő részre osztja, miáltal az összes közlekedés és kereskedelem középpontjává lőn, midőn a világkereskedelem még a Földközi-Tengerre szorítkozott; de Amerika és Keleti Indiába vezető út fölfedezése óta ez előnyök elvesztek és a világkereskedés más útakba tereltetett; mindazáltal Itália történeti, tudományos és művészi tekintetben felülmúlhatatlan.

E keskeny, de hosszú félsziget déli része legjobban tagolt, hol Szicília sziget van és a félsziget két részre szakad.

Vízszintes tagoltsága mutatja, hogy Itália három részre osztható, úgymint: szárazföldi éjszaki Itáliára, a kevésbé tagozott közép Itáliára és a déli, inkább tengeri Itáliára. Partjainak kifejlődése kedvezőtlenebb, mint a szomszédos Balkáni félszigeté, de kedvezőbb, mint a Pirenéi félszigeté. A félsziget területe szigeteivel együtt 290,000 □ klm. Tehát kisebb, mint a magyar birodalom.

Függőleges tagoltsága és vizei. Itália éjszaki vidékére az Alpok déli lejtői ereszkednek, az egész félszigeten pedig az Apennini heglánczolat vonúl végig; azonkívül egy nagy és négy kisebb síksága van.

A félsziget alakját és irányát az éjszaknyugatról délkeletre elvonuló Apennini heglánczolatától nyerte, mely a félszigetet nagyobb nyugati és kisebb keleti részre osztja. A főláncz vízválasztót képez az Ádriai és Tyrrhénai tenger között, és három részre osztható:

a) az Éjszaki Apenninek a Col di Tenda által összefüggnek az Alpokkal, honnét keskeny ív alakjában előbb keleti, később délkeleti irányban egészen a Tiber forrásáig nyúlnak el, hatalmas természeti falat képezvén éjszaki Itália és a félsziget déli része közt.

b) a Középső Apenninek a félsziget főirányát követve, az Ádriai tengerhez közelednek és vele párhuzamosan haladnak a Tiber forrásától egészen a Volturno forrásáig. A hegláncznak e része legszelebb és

legmagasabb; itt az Abruzzói fensíkon emelkedő Gran-Sasso 2909 méternyi magas.

c) a Déli Apenninek a Volturno forrásául kezdődnek és a Spartivento előfokig húzódnak el, míg a félsziget délkeleti része (Apúlia) alacsony hegyekkel van borítva; nyugaton a Campani síkságból a Somma a Vezuv tűzhányóval 1166 méternyire emelkedik.

A Lombárd - Velencei síkság vagy a Pó síksága, mely az Adriai tengerből kiszáradt medre, éjszokról az Alpok, délen az Apenninek által határolva a Pó mindkét partján terül el, mindenütt jól nedvesítettik, ennél fogva igen termékeny és gondosan van művelve, csak keleten a tenger mellett terülnek el terméketlen posványok. Maga a természet és a lakosok szorgalma (kedvező csatornázás) ezt a síkságot Európa legnagyobb kertjévé varázsolták, de kiterjedése és egyenes fekvése kedvező csatahelylyé változtatta, melyen több ízben az egész félsziget sorsa eldőlt.

A Toscanai lapály az Arno partjain vetélkedik Lombardiával termékenységére. A Pisától Róma határáig elterülő alacsony partvidéket Maremmának nevezik; e kiterjedt rétségen hűvösebb időszakban számos bivalycsorda szokott legelészni; nyáron egészségtelen és elhagyatott.

A Római síkság (Campagna di Roma) egykoron Itália legvirágzóbb és legnépesebb része, most egészen elhanyagolva és elhagyatva, marhacsordák legelőjéül szolgál, midőn azok az Apennineket elhagyják. Rómától délkeletre vannak a Pontini posványok, bújja, füves szép faligetekkel, de lázt okozó levegőjük miatt lakatlanok; közepükön vonul el a rómaiak legélénkebb és legszebb útja a «via Appia».

A Campani síkság Nápolytól éjszakra és keletre, mindenütt a leggondosabban művelve, számtalan várossal, falúval és nyaralóval.

Az Apúliai parti síkság a félsziget délkeleti részén terül el és az Ofanto által öntöztetik, melynek partjain a cannaei csata vívatott. Ez puszta és leginkább juhtenyésztésre alkalmas. Éjszakra emelkedik a Monte Gorgano «Itália sarkantyúja».

A Pó a Monte Visón ered; folyása előbb keleti, ezután Turinig éjszaki, innét ismét keleti egészen torkolatáig. Mellékfolyói, melyek az Alpokból és az Apenninekből sok iszapot hordanak össze és a főfolyó-medrét és torkolatát feltöltik, a következők:

a Ticino, mely a Lago-Maggiore tavon,

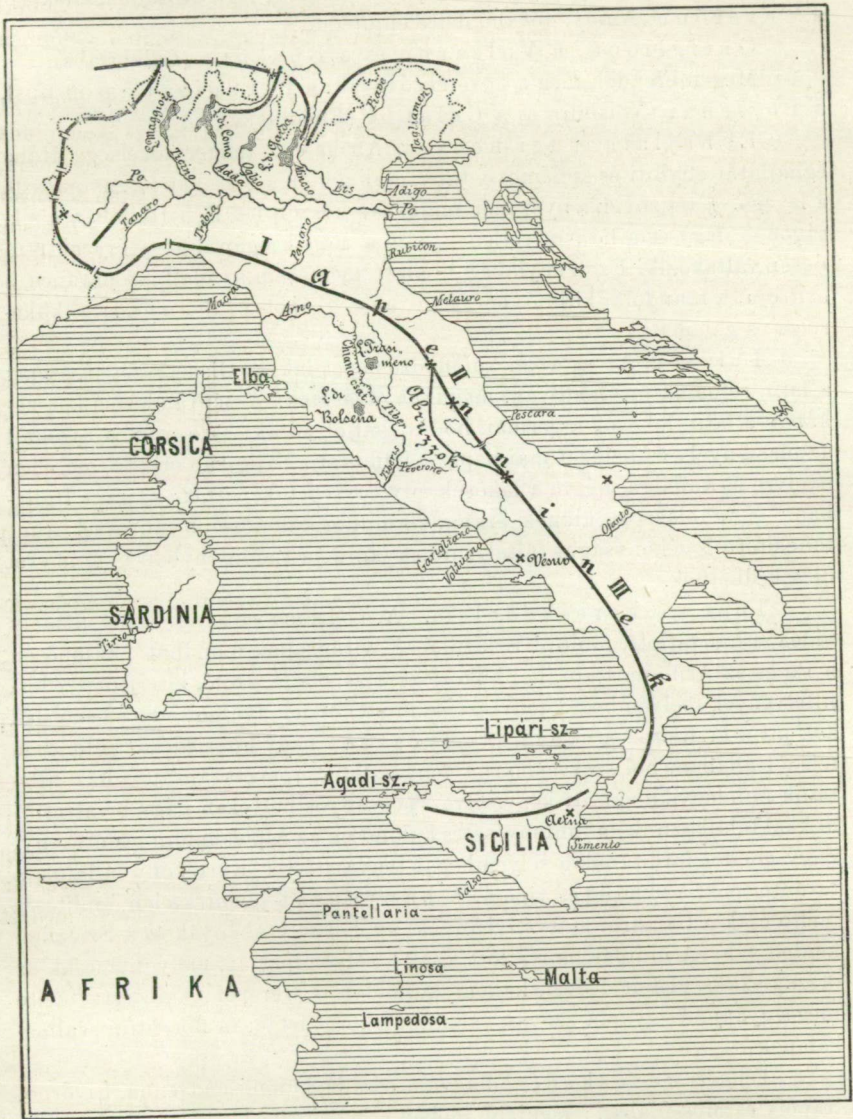
az Adda, mely a Como tavon,

a Mincio, mely a Garda tavon keresztül folyik;

jobb mellékvei a Tanaro, a Trebia és a Panaro.

Az Adige (Ets) Tirolból jön és az Adriai tengerbe szakad.

A tulajdonképeni félszigetnek folyói többnyire vízszegények, mert az Apenninek, melyekből erednek, nem emelkednek az örökös hó és jegesek régiójába. A keletiek, mint a Rubico (Rimininél szakad a tengerbe), a Metauro, a Pescara és az Ofanto (Aufidius), jelentéktelenek.

A nyugatiak többnyire jelentékenyebbek, ilyenek :

a **Macra**, mely Carraránál szakad a tengerbe ;

az **Arno**, mely Toscana főfolyója ; legjelentékenyebb

a **Tiber**, mely alsó szakaszában hajózható ; legfontosabb mellékvíze

a **Teverone** (Anio) ; tovább délre említendő a

Gariglione, a **Volturno** és a **Busento** (Calabriában).

Megemlítendők még a következő tavak : a **Perugiai** (Trasimeneus), a **Bolsenai** (Volsinii), és a **Celanoi** (Fucinus).

Éghajlata és terményei. Afrika és a tenger közelsége Itália éghajlatát enyhíti és kellemessé teszi, csak midőn a Szirokko fúj, nyomasztó a levegő. A tél rövid, a nyár már májusban köszön be. Déli Itáliában a síkságon a fagy és a hó ismeretlenek, míg a Pó síkságán a négy évszak rendszeren váltakozik. Ezen enyhe égalj alatt megterem az olajfa, a narancs, a citrom, a mandola, kitünő bor, füge, aloe, gyapot, cukornád, rizs, kukorica és gabona.

Lakosok. Az ókorban különböző népek lakták Olaszországot, ezeket a latin-rómaiak meghódítván, magukba olvaszták. A népvándorlás korszakában a latin lakosok a germán hódítókkal olvadtak össze, minnek nyomait az olasz nyelv és nemzet mai napig is fölmutatja. Alig van ország, melyben nyelvre és vallásra nézve a lakosok oly egységet képeznének, mint Itáliában. — Az olaszok, kiknek száma 28 millió, különösen a művészet iránt tanúsított fogékonyságuk által tűnnek ki, de a tudományban is jó névvel dicsekedhetnek.

Ipar és kereskedelem. A földművelés, noha némely vidéken hanyatlott, mint pl. Sziciliában, virágzónak mondható, különösen a Pó és az Arno partjain, hol kukorica, rizs, olajfa, szőlő, kiterjedt ezederültetvények (selyembogár tenyésztése miatt) és déli gyümölcs-termesztésből sok jut a kivitelre. A **marhatenyésztés** nagy kiterjedésű, különösen felső Itáliában, hol szarvasmarha tenyésztetik, (parmazásajt), házi állataink mindegyike van itt képviselve ; posványos helyeken nagy bivalycsordákkal találkozunk ; a juhtenyésztés különösen az Alpok lejtőin jelentékeny ; nagy gondot fordítanak a selyembogár-tenyésztésre. Kártékony állatok a tarantói pók, a skorpió és vipera. A **bányászat** jelentéktelen, említésre méltó csak a Carrarai márványbányák, az Élbai vasbányák és a Sziciliani kénbányák. A műipar hanyatlott, csak a selyemipar az, mely nemcsak az ország szükségleteit fedezi, hanem külföldön is szerepel ; említésre méltó még a gyapjú- és gyapot-szövés, valamint a bőrgyártás ; (a florentini szalmakalapok).

Tengeri kereskedése nagyfontosságú, különösen Génua, Livorno, Nápoly és Messinában ; legújabb időben a belkereskedés is emelkedett.

Politikai viszonyai: Itália alkotmányos királyság és 69 megyére oszlik.

Olaszország fővárosa a pápának, tehát a katolikus világ látható

fejének székhelye. A pápát a bibornokok konklávéban választják egész életének időtartamára.

Városai:

Róma, a királyság fővárosa, a pápa és a király székhelye, a világ leghíresebb városa, Itália közepén a Tiber mindkét partján terül el. A régi város a Tiber balpartján hét dombon épült. Róma nevezetességei a klasszikus ókor romjaiból, templomokból, palotákból és gazdag műkincsekből állanak. Az ókor maradványai: a forum romanum, az arcus Títi, az óriási colosseum, amphitheatrumok, fürdők s csatornák, a szép Pantheon stb. Az újkori és középkori Róma jobbadán egyházi jellegű, nevezetességei: a sz. Péter bazilikája, nemcsak Róma, hanem az egész világ első temploma, a Vatikáni pápai palota megbecsülhetetlen tudományos és művészeti kincseivel stb. Van 360 temploma, melyek mind megaunyan művészeti muzeumok. Annyi lakosa van mint Budapestnek. — A pápa a Vatikánban (ez Európa legnagyobb palotája), a király pedig a Quirinálban székel. — A város környéke puszta, levegője egészségtelen.

Civita Vecchia, megerősített tengeri város, Róma kikötője.

A volt Szardíniai királyságban:

Turin, a Pó partján, azon utak találkozásánál, melyek Franciaországba és Svájcba vezetnek, 213,000 l. Alessandria, a Tanáro mellett, «Itália kulcsa». Génua, la superga (a pompás), a róla nevezett öbölnél, csak Nápoly és Konstantinápoly múlja felül szépségre nézve. Egykoron Velence vetélytársa, most Olaszország legnevezetesebb kereskedelmi városa. Selyem- és gyapotgyárai nevezetesek. 130,000 l. Spezzia, jó kikötővel.

A Lombárd-Velencei királyságban:

Milánó, a Ticino és az Adda között, melyeket csatornák kötnek össze; itt találkoznak az Alpokról vezető utak. Itália első iparos városa nagy kereskedéssel. Épületei közt kiválik a fehér márványból épített székesegyház. 180,000 l. Brescia, Bergamo, Cremona, selyemszövősei nevezetesek. Pávia, a Ticino mellett, élénk kereskedéssel.

Velence (Venezia), 3 nagyobb és 114 kisebb szigeten épült város, a szigetek csatornák által (canale grande) vannak elválasztva és hidak által összekötve. A középkorban a világ első kereskedelmi városa vala, de a kelet-indiai út fölfedezése és a török harcok megtörték. Utcái jobbadán csatornákból állanak; de vannak szárazföldi terei is, melyek között a sz. Márk tere és a Piazzetta kitűnnek. Az elsón a sz. Márk temploma, a másikon a Doge palotája áll. Vasúti híd köti össze a szárazfölddel. 130,000 l. Padua, nevezetes régi egyetemmel. Vicenza, szép palotákkal. Veróna, Mantua, Peschiera és Legnano erődök képezik a híres várnégyszöget.

Emilia tartományban (Romagna, Parma és Modena):

Piacenza; Parma; Modena; Bologna, híres egyetemmel; Ravenna és Ferrara a legfontosabb városok.

Umbriában:

A n c o n a, hadi kikötővel. **L o r e t t o**, híres búcsújárárhely. **P e r u g i a**, a hasonlónevű tó mellett.

Toscanában:

F l ó r e n c z, az Arno mindkét partján, gyönyörű völgyben épült város. Számos műkincsei az olasz műveltség központjává teszik; **S a n t a M a r i a** székesegyházában nyugosznak Michel Angelo, Dante, Machiavelli és Galilei tetemei. 114,000 l. **P i s a**, szép ferde toronnyal. **L i v o r n o**, híres tengeri város, a levantei kereskedés középpontja. 100,000 l.

A volt Nápolyi királyságban:

N á p o l y, Olaszország legnépesebb városa fél millió l., a Vezuv tövé-nél, bájos vidéken a hasonlónevű öböl mellett. Nápoly kikötőjét képező két félsziget meghosszabításában esik **I s c h i a** (éjszakra) vulkánikus sziget (1883.) és **C a p r i** (délen) Tiberius császár palotájának romjaival és a «kék barlanggal». Környékén vannak: **P ó r t i c i** és **R e s i n a**. **G a e t a**, nevezetes hadi kikötővel, **A m a l f i**, a középkorban igen nevezetes kereskedéssel. **R e g g i o** a messinai szoros mellett. **B r i n d i s i** és **T a r e n t o** emelkedő kereskedelmi városok.

S a n M a r i n o köztársaságban:

S a n M a r i n o városa.

Szigetek: Itália keleti partvidékén nagyon kevés sziget van, sokkal fontosabbak a nyugati parton levők, mint **S z i c z i l i a**, mely a keskeny Messinai szoros által van elválasztva a félszigettől. Éjszaki partvidékén az Apennini heglánczolat folytatása borítja; keleti része vulkánikus természetű, mint a szomszéd félsziget nyugati partvidéke, hol az **É t n a** 3218 méternyire emelkedik és örök hóval van borítva. Legnevezetesebb városai:

P a l e r m o 170,000 l. és **T r a p a n i**, jeles kikötőkkel az éjszaki partvidéken. A keleti parton van **M e s s i n a**, jó kikötővel; **C a t a n i a**, az **E t n a** tövé-nél termékeny vidéken, és a most már jelentéktelen **S i r a c u s a**. Délen van **G i r g e n t i**.

Szicília körül megemlítendőek még a **L i p a r i**, az **A e g a d i** és a **M a l t a i** (az angolok birtoka) szigetcsoportok.

C o r s i c a (a francziáké) hegyes szigeten említendőek: **B a s t i a** és **A j a c c i o** városok.

S z a r d i n i a, az előbbitől a **B o n i f á c z i o** szoros által elválasztva, szintén hegyes, **C a g l i a r i** városa szép kikötővel van ellátva.

Kisebb szigetek közül említendőek: **C a p r a j a**, **M o n t e C r i s t o** és **E l b a**.